

УДК 78.071.2

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/86-1-11>

Ірина БЕРМЕС,

orcid.org/0000-0001-5752-9878

доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри вокально-хорового, хореографічного та образотворчого мистецтва
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) irunabermes@ukr.net

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗМІСТОВІ КОМПОНЕНТИ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МУЗИКАНТА

Виконавська культура розкриває неповторну індивідуальність музиканта крізь призму таких складових, як теоретичні знання, практичні вміння та навички, художній смак, інтелект, емоційність, креативний потенціал. Мета статті – розкрити змістові компоненти виконавської культури музиканта-інструменталіста. У статті з'ясовано сутність поняття «виконавська культура», покликаючись на дослідження українських музикознавців. Розкрито значущість впливу музичної діяльності на процес формування виконавської культури. Виокремлено такі образно-художні компоненти виконавської діяльності музиканта: емоційна культура виконання, культура звуку («почерк», що передає тепло, глибину, яскравість і змістовність виконання), високий рівень музичного мислення, вміння передбачити інтерпретаційну версію музичного твору, наявність аналітичних здібностей, високий рівень технічної майстерності.

Виконавська культура – складна структура, що демонструє співвіднесеність з безпосередньою практичною діяльністю музиканта, важливим елементом якої є створення переконливого художнього образу. Вагома роль належить також культурі звуку як ознаці стилю виконання і виразності звучання, техніці як акту налагоджених скоординованих рухів, поєднаних функціональними зв'язками з музично-естетичними намірами музиканта-інструменталіста. Виконавська культура музиканта – цілісна комунікативна система, що включає інтерпретацію і реценцію музичного твору у ланці «композитор – виконавець – слухач» у процесі відтворення нотного тексту. Поняття «виконавська культура» охоплює широке коло питань, пов'язаних із творчою практикою музиканта-виконавця: від розуміння нотного тексту з виявленням інтенцій композитора до технічного володіння інструментом, переконливої інтерпретації, зумовленої рівнем музично-теоретичної фахової підготовки, культурного і духовного розвитку особистості.

Ключові слова: виконавська культура, музичне виконавство, інтерпретація, музикант-інструменталіст, виконавська майстерність, нотний текст.

Iryna BERMES,

orcid.org/0000-0001-5752-9878

Doctor of Art History, Professor,
Head of Department of Vocal and Choral, Choreographic and Visual Arts
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) irunabermes@ukr.net

ON THE QUESTION ABOUT THE CONTENT COMPONENTS OF A MUSICIAN'S PERFORMING CULTURE

Performing culture reveals the unique individuality of a musician through the prism of such components as theoretical knowledge, practical skills and abilities, artistic taste, intelligence, emotionality, and creative potential. The purpose of the article is to reveal the content components of the performing culture of an instrumental musician. The article clarifies the essence of the concept of «performing culture» and its components, referring to the research of Ukrainian musicologists. The significance of the influence of musical activity on the process of forming performing culture is revealed. The following figurative and artistic components of a musician's performing activity are identified: emotional culture of performance, culture of sound («handwriting», which conveys warmth, depth, brightness and content of performance), a high level of musical thinking, the ability to predict the interpretative version of a musical image, the presence of analytical abilities, a high level of technical mastery.

Performing culture is a complex structure that demonstrates a correlation with the direct practical activities of a musician, an important element of which is the creation of a convincing artistic image. A significant role also belongs to the culture of sound as a sign of the style of performance and expressiveness of sound, to technique as an act of well-established coordinated movements, combined with functional connections with the musical and aesthetic intentions of the instrumentalist musician. The performing culture of a musician is a holistic communicative system that includes the interpretation and reception of a musical work in the link «composer - performer - listener» in the process of reproducing the musical text. The concept of «performing culture» covers a wide range of issues related to the creative practice of a musician-performer: from understanding the musical text with the identification of the composer's intentions to technical mastery of the instrument, convincing interpretation, determined by the level of musical and theoretical professional training, general cultural and spiritual development of the personality.

Key words: performing culture, musical performance, interpretation, instrumental musician, performing skills, musical text.

Постановка проблеми. Музично-виконавське мистецтво в українському соціокультурному ареалі кінця XX – першої чверті XXI століття значно розширило свій художній простір, що спричинило посилення інтересу до його вивчення. Воно пов'язане з «прочитанням» нотних текстів, ширше – виконавською культурою музиканта.

Питання виконавської культури як показник професіоналізму музиканта було і залишається актуальним в українському музикознавстві. Виконавська культура є складною структурою, що передбачає гармонійне поєднання технічних, художніх, психологічних складових, які в комплексі забезпечують виконання музичного твору на високому рівні. Вона є неодмінною умовою успішної реалізації музиканта у творчій діяльності. Ця дефініція включає питання виконання музичного твору (виконавської майстерності), його інтерпретації. На сучасному етапі виконавська культура розглядається як складний рівень комунікації між композитором і виконавцем, виконавцем і слухачем у процесі «прочитання» нотного тексту.

Аналіз досліджень. Питання теорії музичного виконавства розглядалися у наукових студіях Т. Глушук, М. Давидова, Н. Жайворонок, З. Стукаленко, виконавської майстерності у різних видах музичного мистецтва – О. Бенч, Ж. Дедусенко, Н. Жайворонок (Жайворонок, 2006), Т. Зінської, О. Катрич, І. Коханик, О. Маркової, Т. Рощиної, С. Тишка. Праці про феномен «виконавська культура» у музикознавчому та педагогічному аспектах стали предметом уваги українських науковців, зокрема О. Андрейко (Андрейко, 2014), Л. Гавриленко, Т. Жуковської (Жуковська, 2015: 141–146), Н. Згурської, А. Михалюк (Михайлюк, 2014), В. Москаленка (Москаленко, 2013), Н. Сегеди. Проте смислові елементи виконавської культури музиканта ще не отримали належного висвітлення.

Мета статті. Розкрити змістові компоненти виконавської культури музиканта-інструменталіста.

Виклад основного матеріалу. Виконавство є складним процесом, пов'язаним як із художньо-творчою діяльністю, так і особистістю музиканта-виконавця. На думку С. Ліпської, музичне виконавство «...розвиває художньо-творчі здібності особистості, позитивні риси характеру, допомагає виробити власні життєві орієнтири через переживання та виконавську співтворчість у ході реалізації авторського задуму» (Ліпська, 2005: 193).

Музично-виконавська діяльність – складний «механізм» дій, який включає пізнання креативної ідеї композитора, самостійну творчу діяльність виконавця, створення власної інтерпретаційної версії музичного твору та втілення її у концерт-

ному виступі. Скомпонований автором музичний твір «оживає» тільки тоді, коли виконавець виявляє глибоке розуміння його змісту, закладеного композитором у нотному тексті. Розкриття художнього образу корелює з професійним рівнем музиканта, зокрема володінням технічною майстерністю, емоційною виразністю, комунікацією. Н. Жайворонок наголошує, що виконавець не тільки «...забезпечує звукову реалізацію музичного твору», а й «виступає як суб'єкт у спілкуванні з музичним твором та публікою» (Жайворонок, 2006: 17), налагоджуючи емоційний контакт із слухачами, створюючи відповідну творчу атмосферу під час концерту.

Музичний твір здатний «зблизити» композитора й особистість, котра осягає «продукт» його творчості (саме нотний текст як носій авторських намірів є проміжною субстанцією між композитором і виконавцем і в ньому показники реального звучання зашифровані загалом – І. Б.). За допомогою знакової символіки, перетворення її в нову художню реальність відображається об'єктивний зміст авторського задуму і загальний напрямок логіки розвитку художнього образу. Тому музикант-виконавець, наділяючи твір особистісним змістом, прагне добитися взірцевого звучання, котре пов'язане з емоційним, вдумливим виконанням, якісним звуковидобуванням задля досягнення відповідного звукового результату та розкриття художнього-образного змісту музичного твору.

Виконавська діяльність музиканта включає такі образно-художні компоненти: культуру звуку, рівень музичного мислення (за В. Москаленком, «музичне інтерпретування – це організована інтелектом творча діяльність музичного мислення») (Москаленко, 2013: 8), вміння відтворити в уяві музичні образи, які треба донести до слухачів, аналітичні здібності, що допомагають проаналізувати музичний твір, виявити його стилістичні особливості, передбачити інтерпретаційну версію тощо.

Осягнення змісту музичного твору та його відтворення – послідовні етапи

творчого інтерпретаційного процесу, результатом якого, покликаючись на В. Москаленка, «є розуміння вже наявного і створення нового, своєрідного, індивідуально-особистісного, на основі суб'єктивної взаємодії тексту та особистості виконавця-інтерпретатора» (Москаленко, 2013: 205).

Створення художньої інтерпретації – складний, тривалий процес, який включає кілька етапів: проектування «моделі» виконання, усвідомлення художнього змісту музичного твору; вдосконалення технічної і художньо-образної складових; публічний виступ як кінцевий «продукт» вико-

навської діяльності; аналіз виконання концертної програми. Результат залежатиме від художньо-інтерпретаційних умінь виконавця, котрі «відображають рівень його образного сприймання, культури почуттів, естетичних ідеалів і смаку, творчих здібностей» (Корзун, 2014: 77).

Становлення виконавської концепції від миті її зародження у свідомості й осягнення емоційного змісту музики до яскравих, узагальнених образів актуалізації твору вимагає від музиканта-виконавця активної пошукової діяльності. Водночас цей процес пов'язаний із удосконаленням знань, індивідуальних прийомів і методів роботи, поглибленням здатності до аналітичної практики, що відкриває шлях до нових досягнень. Як творчий акт він відображає можливості музично-слухової сфери виконавця та, крім здатності до передбачення логічної послідовності виконання, включає й ініціативний підхід до інтерпретації художньо-образного змісту музичного твору.

Емоційний світ виконавця, рівень його музичної культури, психологічні особливості особистості, суспільні умови – все це вступає у взаємодію з завершальним етапом діяльності – публічним концертним виступом. У комплексі вищезазначені фактори впливають на інтерпретацію і детермінуються у виконавську культуру.

Серед низки професійних рис музиканта однією з важливих складових є виконавська культура як абсолютний показник професійної компетентності, умова його успішної реалізації у творчій діяльності. Виконавська культура відображає якісну сторону твору, що виконується музикантом.

Науковці, котрі вивчали цей феномен, слушно пов'язують його з інтерпретацією музичного твору та компонентами, які необхідні для її втілення. Так, Т. Жуковська наголошує, що «поняття “виконавська культура” може торкатися культури виконання музичного твору та вказувати на рівень освіченості виконавця, його грамотності та професійності в процесі інтерпретації твору» (Жуковська, 2015: 144). Подібні критерії формулює й А. Михалюк, яка вважає, що виконавську культуру «...характеризує високий рівень оволодіння мистецькими знаннями, музично-виконавськими вміннями, ...що виражається у здатності до естетично й художньо обґрунтованої інтерпретації змісту музичного твору». Культура виконання «забезпечує...особистісне професійно-творче зростання» (Михалюк, 2014: 8).

О. Андрейко висноує: «...змістом формування виконавської культури стає інтеграція процесів осягнення художнього змісту музичного твору та втілення індивідуально-персоналізованих особлив-

ностей виконавця через оцінно-регулятивні механізми, спрямовані на досягнення досконалої, мистецької виконавської інтерпретації» (Андрейко, 2014: 6).

Ю. Грицун, Г. Соколова, О. Спольська позиціонують виконавську культуру як високий рівень «...віднайдення способів втілення композиторського задуму і самореалізації власного творчого потенціалу» (Грицун, Соколова, Спольська, 2022: 51).

Все вищезазначене вказує, що музикант-виконавець повинен бути ерудованою особистістю: володіти знаннями про життєтворчість композитора, соціокультурне середовище, яке наклало відбиток на його творчий доробок. Водночас необхідними є і специфічні прикмети, як-от розвинений внутрішній слух, гнучка творча уява для озвучення музичного опусу; здатність глибоко, виразно, емоційно його сприймати; бажання майстерно втілити художній образ і «заразити» ним слухачів. Йому повинні бути притаманні високий інтелектуальний рівень (загальний і музичний), як і технічна майстерність. Всі ці риси мусять тісно переплітатися і взаємодіяти між собою, адже недостатня розвиненість чи відсутність одного з цих компонентів неминуче відобразиться на виконавській діяльності.

Виконавська культура формується у процесі творчо-виконавської діяльності музиканта й особистісного діалогу з композитором і його музикою; самим собою як творчою індивідуальністю; слухачем як головною метою діяльності. Вона містить не тільки «манеру» виконання музиканта, а й стиль композитора, його епохи.

До основних змістових компонентів виконавської культури музиканта можемо віднести виконавську майстерність, здатність до художньої інтерпретації музичних творів, музично-виконавське мислення.

Виконавська культура включає професійні вміння та навички, котрі є вельми важливими для піднесення виконавської майстерності, яку розуміємо як наявність високого рівня володіння технічними та музично-смысловими навичками гри, що дозволяє музикантові-інструменталістові швидко домагатися якісного художньо-звукового результату. Йдеться, передусім, про виконавську техніку як вільне володіння прийомами та способами гри, адже для художньо-образного розкриття задуму композитора засобом досягнення мети є його технічне втілення. Виконавська техніка, включаючи суто рухові прийоми, охоплює інтонаційно-виразну складову гри, що має міцні внутрішні зв'язки з музично-образною й емоційною сферами музиканта, тобто з його особистісними рисами. Втім,

визнаючи важливість техніки гри як можливість втілити свій задум у звуках, варто наголосити, що вона – лише необхідний елемент виконавської культури музиканта, засіб реалізації художнього образу твору. Надмірне ж захоплення віртуозною технікою інколи відволікає виконавця від головного завдання – донести до слухача «дух» епохи композиції, її задум, який зароджується в естетичній свідомості музиканта-інтерпретатора. Виконавська техніка не тільки об'єктивно виражає сутність виконання музиканта-інструменталіста, так само інтегрує характеристики його професійної майстерності як основний «будівельний матеріал» для художньої інтерпретації музичного твору.

Інтерпретація розуміється як результат певної пошуково-пізнавальної музичної діяльності, що виражається у кінцевому «продукті» – виконанні. Як шлях формування власної художньої версії музиканта щодо конкретного музичного твору, її результатом є сукупність обраних музично-виконавських засобів, за допомогою яких суб'єктивно «прочитання» твору набуває звукової форми.

Виконавець не просто відтворює написаний композитором твір, він пропонує його власне тлумачення. Закладений композитором у нотному тексті художній образ розкривається відповідно до рівня комунікативного взаєморозуміння творця й інтерпретатора.

Нотний текст розкриває виконавцеві різні грані композиторської концепції. Його елементи (форма, темп, метр, ритм, динаміка, виконавські вказівки, фразування тощо) можуть бути розшифровані музикантом по-різному, відповідно кожне виконання – індивідуальна і неповторна інтерпретація в процесі якої виникає специфічна тріада «композитор – виконавець – слухач». Озвучуючи музичний твір, виконавець поставлений перед пошуком, відтак і вибором варіанту інтерпретації музичного твору, який функціонує, транслюється, набуває актуального буття. Якісна ж сторона інтерпретації музичного тексту та її відповідність авторському задуму залежать від багатьох чинників, що складають культуру виконання: художніх уявлень, знань, здібностей, естетичного смаку музиканта.

Ще однією з важливих умов рівня виконавської культури є музично-виконавське мислення як специфічний вид мисленнєвої діяльності. Воно є узагальненим, опосередкованим, комплексним відображенням дійсності в процесі вирішення конкретних виконавських завдань, а саме реконструювання змісту музичного твору з нехудожньої системи (нотний текст) в художню (процес виконання опусу).

«Виконавська культура передбачає наявність розвинених здібностей з ...вмілого і грамотного трактування особистісного прочитання музичного твору», – наголошує С. Іригіна (Іригіна, 2019: 87). Дослідниця вважає, що поняття «виконавська культура» включає й таку складову як естетична свідомість, котра «абсорбує в собі інтерес, потребу, смак, здібності, ціннісні орієнтації, кругозір, світогляд в цілому і сприяє проникненню в художньо-образну концепцію твору, справляє позитивний вплив на сам виконавський акт» (Іригіна, 2019: 88).

Не менш важливими компонентами виконавської культури музиканта-інструменталіста є культура звуку як реальне втілення музичної думки; творче життя музиканта, піднесенню якого сприяють різні художні завдання, пов'язані з вивченням фахової і методичної літератури, історії музично-виконавського мистецтва, слуханням музичних творів у різних виконавських версіях.

Формування виконавської культури пов'язане з рівнем розвитку особистісної культури, що включає емоційну чутливість, моральні й етичні принципи, естетичний розвиток, які в комплексі характеризують осмисленість виконавської діяльності. Структура особистісної культури виконавця співзвучна з його психологічною структурою, до якої входять когнітивні (сприйняття, осягнення, інтерпретація музичних творів), моральні (дотримання канонів стилю, відповідальність перед автором музики, слухачами), емоційні (чутливість, виразність) характеристики; індивідуально-психологічні риси (здатність до самоконтролю, самовдосконалення, стресостійкості, мотивація до вдосконалення виконавської майстерності).

Висновки. Виконавська культура музиканта-інструменталіста формується у процесі активної діяльності, набуття необхідних теоретичних знань, практичних умінь і навичок. Щоб її досягнути потрібна не тільки наполегливість, а і творча ініціатива.

Виконавська культура взаємодіє з музичною культурою, вони активно впливають на розвиток музичного процесу, продукування та передачу музичних цінностей, піднесення особистості як музиканта, так і слухача. Музична культура сприяє розвитку виконавства, а виконавська – впровадженню музичних візрів у концертну практику.

Виконавська культура – монолітна комунікативна система, в якій співдіють процеси інтерпретації та рецепції, завдяки яким виникає «порозуміння» між автором музики і виконавцем, із одного боку, та виконавцем і слухачами у процесі виконання музичного твору, з іншого. Викона-

вещь «перевтілює» знакову сферу музики, наділяє її особистісним змістом, виступає носієм інтерпретаційної версії, «творцем» музично-виконавського процесу.

Професійна культура музиканта-інструменталіста є виявом виконавської культури, в якій синтезуються музично-теоретичні знання, виконавські вміння та навички, виявляються художній

смак, інтелектуальна й емоційна складові, реалізується креативний потенціал.

Виконавська культура – містка, складна семіотична система, що вкорінена в загальне поле культури. Вона володіє власною мовою, інтонаціями і знаками, котрі визначають стильовий напрямок музичних текстів і є інструментом взаємодії, трансляції, ретрансляції інформації та досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрейко О. Теорія та методика формування виконавської культури скрипаля у вищих мистецьких навчальних закладах : дис. ...доктора пед. наук Київ: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. 462 с.
2. Грицун Ю., Соколова Г., Спольська О. Критерії та рівні сформованості сценічно-виконавської культури учня-піаніста. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. Вип. 56. Т. 1. С. 49–56.
3. Жайворонок Н. Музичне виконавство як феномен музичної культури : автореф. дис. ...канд. мистецтвознавства. Київ: КНУКіМ, 2006. 19 с.
4. Жуковська Т. Виконавська культура у площині сучасних українських мистецтвознавчих досліджень. *Культура і сучасність*. 2015. № 2. С. 141–146.
5. Іригіна С. Методологічні основи формування музичної культури студентів у процесі навчання вокалу в педагогічному університеті. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. 2019. Вип. 176. С. 86–90.
6. Корзун В. Художня інтерпретація музичних творів як вищий щабель виконавської майстерності. *Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова*. Серія: Педагогічні та історичні науки. 2014. Вип. 120. С. 74–79.
7. Ліпська С. Особливості музично-виконавської підготовки учнів в умовах позашкільної спеціалізованої освіти. *Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка*. 2005. Вип. 21. С. 192–196.
8. Михалюк А. Формування виконавської культури майбутніх учителів музики засобами українського фортепіанного мистецтва : автореф. канд. пед. наук. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. 20 с.
9. Москаленко В. Лекції з музичної інтерпретації. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2013. 215 с.

REFERENCES

1. Andreiko, O. (2014). *Teoriia ta metodyka formuvannia vykonavskoi kultury skrypalia u vyshchyykh mystetskykh navchalnykh zakladykh [Theory and Methods of Formation of the Violinist's Performing Culture in Higher Art Educational Institutions]*, doctoral thesis. Kyiv : Drahomanov National Pedagogical University. 424 p. [in Ukrainian].
2. Hrytsun, Yu., Sokolova, H., Spolska, O. (2022). Kryterii ta rivni sformovanosti stsenichno-vykonavskoi kultury uchnia-pianista [Criteria and Levels of Formation of Stage and Performance Culture of a Piano Student]. *Humanities science current issues*. Vyp. 56. Ch. 1. Pp. 49–56 [in Ukrainian].
3. Zhaivoronok, N. (2006). *Muzychne vykonavstvo yak fenomen muzychnoi kultury [Musical performance a phenomenon of musical culture]*, candidate's thesis. Kyiv: Kyiv National University of Culture and Arts. 19 p. [in Ukrainian].
4. Zhukovska, T. (2015). *Vykonavska kultura u ploshchyni suchasnykh ukrainskykh mystetstvoznavchykh doslidzhen [Performing Culture in the Context of Contemporary Ukrainian Art Studies]*. *Culture and Modernity*. № 2. Pp. 141–146 [in Ukrainian].
5. Iryhina, S. (2019). *Metodolohichni osnovy formuvannia muzychnoi kultury studentiv u protsesi navchannia vokalu v pedahohichnomu universyteti [Methodological Foundations of Formation of Students' Musical Culture in the Process of Vocal Training at a Pedagogical University]*. *Scientific notes*. Series: Pedagogical Sciences. Vyp. 176. Pp. 86–90 [in Ukrainian].
6. Korzun, V. (2014). *Khudozhnia interpretatsiia muzychnykh tvoriv yak vyshchyi shchabel vykonavskoi maisternosti [Artistic interpretation of musical works as the highest level of performance skills]*. *Scientific Notes of the National Pedagogical Dragomanov University*. Series: Pedagogical and historical sciences. Vyp. 120. Pp. 74–79 [in Ukrainian].
7. Lipska, S. (2013). *Osoblyvosti muzychno-vykonavskoi pidhotovky uchniv v umovakh pozashkilnoi spetsializovanoi osvity [Peculiarities of musical and performing training of students in the conditions of out-of-school specialized education]*. *Bulletin of Zhytomyr Ivan Franko State University*. Series: Pedagogical sciences. Vyp. 4. Pp. 192–196 [in Ukrainian].
8. Mykhaliuk, A. *Formuvannia vykonavskoi kultury maibutnikh uchyteliv muzyky zasobamy ukrainskoho fortepiannoho mystetstva [Formation of Performing Culture of Future Music Teachers by Means of Ukrainian Piano Art]*, candidate's thesis. Kyiv: Drahomanov National Pedagogical University. 20 p. [in Ukrainian].
9. Moskalenko, V. (2013). *Leksii z muzychnoi interpretatsii [Lectures on music interpretation]*. Kyiv: Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine. 215 p. [in Ukrainian].